

#ЕУ
ЗА ТЕБЕ

#Млади
Ослушкују

Права младих
на партиципацију
и права младих у
образовању

ПРЕПРЕКЕ И ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

УВОД И КОНТЕКСТ

Права младих су интегрални део људских права, а њихово остваривање води развоју инклузивног, демократског и одрживог друштва. Могућност приступа и учешће у квалитетном образовању и тржишту рада, културним садржајима и услугама социјалне заштите, као и партиципација у креирању јавних политика, директно утиче на способност младих да остваре свој потенцијал. Системска подршка младима значи и већи економски и друштвени потенцијал за развој земље.

Ко су млади у Србији? Млади су особе од 15 до 30 година живота и, према резултатима са пописа становништва из 2022. године, чине око 16% нашег друштва.

У Србији је тренутно Министарство туризма и омладине задужено за координацију, развој и унапређење омладинске политике, као и за спровођење Стратегије за младе и других програма и планова који се односе на младе. Као механизме координације и спровођења споменуте стратегије, Влада Републике Србије је основала Савет за младе, који треба да подстиче и усклађује

Популацију у
Србији чини
16%
младих

Centar za obrazovne politike
Centre for Education Policy

CSP centar za
socijalnu politiku

активности у вези с развојем, спровођењем и унапређивањем омладинске политике.

Поред Савета за младе, омладинском политиком на државном нивоу у Србији баве се и Кровна организација младих Србије (КОМС), Национална асоцијација практичара/ки омладинског рада (НАПОР) и Национална асоцијација канцеларија за младе, док су на локалном нивоу кључне канцеларије за младе.

КОМС, основан 2011. године, представља највиши представнички орган младих и окупља преко 100 организација чланица. Бројне иницијативе које је покренуо и спровео КОМС, попут Агенде за младе, Омладинског кокуса и Структурираног дијалога, усмерене су ка јачању партиципације младих и унапређењу сарадње међу секторима као што су здравље, образовање, безбедност, заштита животне средине и финансије, у циљу подршке младима.

Национална асоцијација практичара/ки омладинског рада (НАПОР) је кровна организација која окупља практичаре и организације које се баве омладинским радом у Србији и настала је 2009. године. Њен циљ је развој и унапређење квалитета омладинског рада кроз дефинисање стандарда, едукацију омладинских радника и промовисање њихове професије.

Национална асоцијација канцеларија за младе представља кровну организацију за мрежу локалних канцеларија за младе широм Србије које делују у

оквиру јединица локалне самоуправе. Настала је 2017. године и њена улога је јачање капацитета локалних канцеларија, унапређење њихове међусобне сарадње и повезивање са националним институцијама и организацијама које се баве младима.

Циљ овог сажетка практичне политике је да, на основу анализе стања и мишљења младих који су учествовали у пројекту „Млади ослушкују“, представи кључне изазове са којима се сусрећу млади у областима образовања и друштвене партиципације и да представи препоруке за њихово превазилажење. Тако, фокус овог сажетка су процене и препоруке везане за остваривање права на образовање и утицај младих на процесе и одлуке које се тичу младих, од нивоа школе до нивоа националних политика.

КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ МЛАДИХ У СРБИЈИ У ОБЛАСТИ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ И ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА ОБРАЗОВАЊЕ

Када је у питању **средње образовање**, будући да због година средњошколци припадају групи младих, те да су били у фокусу пројекта „Млади ослушкују“, подаци Републичког завода за статистику (РЗС) показују да последњих 10 година постоји тренд смањења обухвата средњим образовањем који у 2024.

**37,7% младих су
високообразовани
у 2023. години**

години износи 87,4%, као и да су територијалне разлике у њиховом обухвату образовањем значајне – обухват средњим образовањем на северу Србије износи скоро 90%, док је исти на југу Србије око 85%. Подаци РЗС, само за 2023. годину, додатно наглашавају регионалне разлике – обухват средњим образовањем у региону Београда износио је 95,8%, у Војводини 81,7%, у Шумадији и Западној Србији 81,9% а у Јужној и Источној Србији 81%.

Према подацима из **Извештаја о људским правима младих у Републици Србији у 2024. години** који објављује Београдски центар за људска права се наводи да је мрежа средњих школа таква да не омогућава једнаку доступност образовања младима јер је понуда средњих школа, па тако и образовних профила, ограничена.

Када је у питању праведност система образовања у Србији, подаци последњег PISA истраживања из 2022.

године указују да ученици из породица ниског социо-економског статуса у односу на друге ученике остварују ниже просечно постигнуће на свим скалама писмености које се мере PISA истраживањем (математичка, читалачка и научна писменост). Ипак, подаци показују и да је око 12% ученика из Србије који су у неповољном материјалном положају постигло високе резултате на скали математичке писмености, упркос неповољном социо-економском статусу, док тај проценат ученика на нивоу OECD земаља износи 10%, што указује да је социо-економски статус ученика у Србији мање повезан са постигнућем ученика те да је праведност образовног система у Србији већа.

Национални извештај о инклузивном образовању у Србији за период од 2022. до 2024. године констатује изврстан помак на неким од најважнијих показатеља инклузије - број ученика који се школује по индивидуалним образовним плановима у редовном средњем образовању је у порасту док се број ученика који похађају средње образовање у школама за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом смањује. Истовремено расте број ромских ученика који се уписују у средње школе путем афирмативних мера.

Како је удео младих који нису обухваћени образовањем или обуком али нису ни запослени (NEET стопа) показатељ, не само тога колико образовни систем адекватно припре-

ма младе људе за тржиште рада, већ говори и о социјалној искључености, важно је нагласити да је NEET стопа је у Србији између 2021. и 2023. значајно пала са 17% на 12,4%. Такође, проценат младих узраста између 18 и 24 године који су рано прекинули школовање, се смањује и у 2023. је износио 5,8%.

Када је у питању **високо образовање**, обухват младих од 19 до 30 година у 2021. години је износио 26,6%, док се као циљ у Акционом плану за период од 2023. до 2026. године за спровођење Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године (СРОВРС 2030) наводи 30% у 2026. години. Додатно, проценат младих у Србији који су високообразовани у 2023. години износи 37,7%, што је значајно мање од просека на нивоу ЕУ 27 који у истој години износи 43,1%.

Поменута СРОВРС 2030 констатује да је доступност високог образовања у Србији и даље ниска, будући да извештаји који се односе на социјалну димензију Болоњског процеса у Србији показују тренд смањеног учешће младих људи из најсиромашнијих породица, породица са најнижим степеном образовања, породица ромске националности и особа са инвалидитетом.

У **области партиципације младих**, Закон о основама система образовања и васпитања као и Закон о младима, предвиђају неколико механизма партиципације младих – од ученичког парламента на ни-

воу школе, до укључивања младих у процесу доношења, спровођења и праћења јавних политика које се односе на младе. СМРС 2030 дефинисала је посебне циљеве чијим остварењима тежи, а трећи посебан циљ Стратегије „млади су активни учесници друштва на свим нивоима“ може се директно довести у везу с партиципацијом младих и оснаживањем њиховог учешћа у процесима доношења одлука.

У циљу вредновања спровођења СМРС 2030, креиран је и **Индекс благостања младих**, који представља инструмент за праћење напретка у реализацији циљева дефинисаних у СМРС 2030, циљева одрживог развоја као и других битних показатеља који се односе на младе на државном и локалном нивоу. Према овом инструменту, у 2023. години благостање младих у Србији је оцењено скором 29.2 од могућих 100 поена, а вредности на показатељима који се односе на партиципација младих указују да је проценат младих који сматрају да је процес доношења одлука које их се тичу инклузиван и одговара на њихове потребе веома низак и износи само 14,7%.

Други инструмент који на сличан начин прати остваривање различитих аспеката омладинске политике јесте **Индекс партиципације младих** који „мери“ политичку, економску и социјалну партиципацију младих на основу 25 показатеља који омогућавају прикупљање података упоредивих са земљама у региону. Резултати указују да је индекс партиципације

младих у 2023. години у Србији износио 67,3 поена на скали до 100, што представља низак резултат али је уједно и највиши у региону. Ипак, последњи подаци прикупљени на основу споменутог индекса указују и на то да су млади недовољно заступљени у политичкој, економској и социјалној сфери јавног живота у Србији.

Истраживање о потребама и положају младих у Републици Србији из 2024. године такође наводи податке да већина младих у Србији (65,2%) не показује спремност да се укључи у рад тела која доносе одлуке важне за њих, наводећи као главне разлоге недостатак информација (28,9%) и уверење да њихов ангажман не би донео стварне промене (36%). Млади се у великој мери осећају искљученима из процеса одлучивања – 80,4% сматра да нису укључени на локалном, а 75,1% на државном нивоу. Исто истраживање

наводи и то да, иако постоји стратешки и институционални оквир, половина младих не зна да ли у њиховој заједници постоји канцеларија за младе, а само петина би користила њене услуге.

Учешће младих у раду политичких странака или волонтерским активностима је ниско – мање од 8% младих је политички активно, а свега 5% се укључило у волонтеризам током претходне године. Они који желе да се ангажују, најпре би се ангажовао у раду ученичког/студентског парламента (13%), удружења за младе (8%), као и у раду локалног савета за младе (5%) .

Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији за 2025. годину који објављује КОМС, као једно од кључних истраживања који обухвата различите сфере интересовања и потребе младих у Србији, указује на то да су млади задовољство средњошколским и факултетским образовним програмима оценили неутрално (оцена 3) те да им од садржаја највише недостају они којима се развија критичко мишљење (83,8%) здравствено и сексуално образовање (77,7%) и они који се тичу међуљудских односа (73,7%). Наводи се и то да је преко 60% младих одустало од наставка школовања зато што нису могли да га приуште (31,3%) и зато што су морали да раде како би издржавали себе и породицу (32,5%).

Да је образовање постало „мањи проблем“ за младе говори то што је

протеклих година образовни систем као проблем младих истицало између 65% и 70% испитаника, да би 2025. године тако оценило „само“ 34% младих. Корупција је у 2025. години највећи проблем за 81% младих, а поред корупције, „недостатак демократије и правде“ налази се на другом месту и бележи велики скок у односу на прошлу годину (са 56,2% на 79%).

Што се тиче утицаја које млади могу да имају на јавне политике, полови-ма младих сматра да им систем не омогућава утицај на политичке и друштвене процесе и одлуке, иако (за разлику од извештаја који се односе на претходни период) у овом извештају се наводи да веома велики проценат младих изражава интересовање за политичка дешавања (више од 80%). Додатно, постоји дубоко неповерење у институције и

политичаре (81,6% младих не верује ниједном политичару) што додатно отежава њихову мотивацију за друштвени ангажман. Ипак, текући студентски протести показују да млади и даље имају снажан потенцијал за друштвене промене, односно да су спремни да преузму иницијативу и захтевају одговорност и друштвене реформе.

Конечно, гледајући репрезентацију младих у сазиву Народне скупштине, на основу Извештаја о људским правима младих Београдског центра за људска права, у последњем сазиву млади чине само 2,8%, иако млади, као што смо напоменули на почетку, чине око 16% укупног становништа Србије према подацима пописа становништва из 2022. године.

У току спровођења пројекта ученици из 16 пројектних школа имали су прилику да дискутују о највећим изазовима за младе у њиховим заједницама. Ово су изазови које су препознали ученици учесници пројекта „Млади ослушкују“

1. Низак квалитет образовања и неповезаност са стварним животом – наставни садржаји често нису прилагођени свакодневним потребама ученика, а школа је недовољно повезана са локалном заједницом чиме се стичу знања која нису функционална.

Наставницима недостаје подршка у виду адекватне финансијске надокнаде и могућности за квалитетно стручно усавршавање.

2. Неједнак приступ образовању – многим ученицима, посебно из мањих средина, сам долазак у школу представља изазов због непостојања организованог превоза, што негативно утиче на редовност похађања наставе, могућност социјализације, учешће у активностима које организује школа и повећава ризик од осипања из образовног система.

3. Ограничене могућности за ученичку партиципацију – ученици сматрају да у школама ученици генерално немају довољно прилика да учествују у одлучивању у школи и да изразе своје мишљење без обзира на механизме као што је ученички парламент, имајући у виду да се постојање парламента често посматра као испуњење формалних захтева, а одлуке уважавају само декларативно.

4. Слаба подршка локалне заједнице младима – недовољно је пројеката који укључују младе или сарађују са школама, а млади ретко добијају простор у медијима да представе своје идеје и активности.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

Имајући у виду изазове са којима се млади у Србији сусрећу у области образовања и партиципације младих, у наставку су представљене препоруке за унапређење, у чијим формулацијама су учествовали и млади учесници пројекта „Млади ослушкују“:

1. Унапређење обухвата, доступности и праведности образовања

- Важно је развијати мере подршке за ученике из социо-економски угрожених породица (стипендије, бесплатни уџбеници, исхрана итд.), а посебно је важно обезбедити превоз до средњих школа како би се смањио ризик од напуштања школовања из економских разлога.

- Потребно је спровести мере које ће повећати обухват младих високим образовањем (нпр. повећање броја буџетских места на високошколским установама, увођење бескаматних студентских кредита, проширење програма стипендирања који на адекватан начин уважавају социо-економски статус студента као и друге врсте друштвене осетљивости, увођење посебних мера подршке за студенте са инвалидитетом итд.) у складу са циљем од 30% до 2026. године наведеним у СРОВРС 2030.

2. Унапређење квалитета образовања

- Пажњу треба усмерити на јачање компетенција наставника за примену савремених метода наставе којима се ученик поставља у центар наставе и које их оснажују за рад у инклузивном окружењу.

- Програме наставе и учења треба обогатити садржајима које млади сматрају недостајућим (нпр. здравствено и сексуално образовање) и подржати наставнике да кроз наставни садржај подстичу критичко мишљење и компетенције за живот у демократском друштву.
- 3. Јачање друштвене и политичке партиципације младих**
- Потребно је прво уважити, а касније и оснажити постојеће механизме за учешће младих у доношењу одлука (ученички парламенти, савети за младе, канцеларије за младе). Додатно је потребно унапредити њихову видљивост и функционалност.
 - Подршка младима на локалном нивоу треба да буде системска, планирана и усмерена на информисање о могућностима и стварање услова за учешће и мотивисање младих за активно укључивање у јавни живот.
- Неопходно је да локалне самоуправе активно укључују младе у процесе креирања, праћења и вредновање јавних политика које их се тичу, нарочито кроз рад канцеларија за младе.
- 4. Изградња поверења младих у институције и оснаживање за друштвени ангажман**
- Потребно је осмислити и спровести иницијативе кроз које се подстиче дијалог између младих и доносилаца одлука на локалном и државном нивоу.
 - Јачање капацитета омладинских организација и неформалних иницијатива за рад са младима, као и њихово учешће у креирању јавних политика треба да постане приоритет.
 - Потребно је подстицати медијске и образовне иницијативе које промовишу демократске вредности, транспарентност јавних политика и друштвену партиципацију младих.

ИЗЈАВА О ОДРИЦАЊУ ОД ОДГОВОРНОСТИ

Овај сажетак јавних политика објављен је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину овог документа искључиво су одговорни Центар за образовне политике и Центар за социјалну политику и та садржина не изражава нужно званичне ставове Европске уније.